

<https://sppl.ui.ac.ir/?lang=en>

Spatial Planning

E-ISSN: 2476-3357

Document Type: Research Paper

Vol. 12, Issue 3, No.46, Autumn 2022, pp. 1- 4

Received: 24/09/2020

Accepted: 10/12/2022

Prioritization of the Elements Affecting Urban Environmental Quality in Shiraz

Mahshid MohammadEbrahimi¹, Amir Oshnooei Nooshabadi ^{*2}

1- Instructor of Architecture Department, Payam-e Noor University, Jahrom branch, Jahrom, Iran

m.ebrahimi_arch@pnu.ac.ir

2- Assistant Professor, Department of Geography, Lorestan University, Lorestan, Iran

Oshnooei.a@lu.ac.ir

Abstract

Urban environmental quality as a part of the urban life quality has a special position in contemporary urban planning studies because the higher the quality of an urban environment is, the higher the potential for smart and sustainable development will be. The physical and rapid growth of cities and urban sprawl in the third-world cities like Iran has caused urban life with environmental problems and poor quality of urban environment in the 21st century. This study aimed to investigate the factors affecting the quality of urban environment in Shiraz City. This research used a practical and descriptive-analytical approach. Archival and surveying methods were utilized to collect the data through a researcher-made questionnaire. The statistical population included Shiraz citizens. A total of 384 questionnaires were completed by using Cochran's formula. Structural Equation Modeling (SEM) was applied to validate the relationships between the variables and analyze them with the LISREL program. The correlation between the variables confirmed a significant relationship between the elements of residential, physical, content, and functional environments in the quality of urban environment in Shiraz. The highest correlations of functional characteristics, including health services, commercial services, recreational services, and social welfare services, with physical characteristics, including urban space, access and transportation, and spaces and buildings (0.67), followed by those of the characteristics of residential environment with physical characteristics (0.65) and then those of functional characteristics with environmental factors (0.64) were found, which showed the influences of the mentioned characteristics on the quality of urban environment in Shiraz.

*Corresponding Author

Oshnooei nooshabadi, A., & Mohammad ebrahimi, M. (2022). Prioritization of components affecting the quality of the urban environment (Case study: Shiraz city). *Spatial Planning*, 12 (3), 1 -4.

© The author(s) Publisher: University of Isfahan

<https://doi.org/10.22108/sppl.2022.125087.1534>

20.1001.1.22287485_1401.12.3.2.6

Introduction

The concept of environmental quality has emerged from compatibility of the concepts of quality of life and architectural and urban planning knowledge. Urban life quality has been one of the first research topics emphasized by urban planners since the 1930s when the growth of communities started. Over the past 50 years, urban communities have faced an environmental quality decline due to rapid urbanization in Iran. Therefore, urban planning measures must be taken to improve the environmental quality of cities. Population growth in Shiraz City has been also very fast and rapid urbanization and modernization has increased the pressure on the environmental development of this city. This city has had challenges, such as physical abnormality, air pollution, noise pollution, inequality in the use of welfare services, recreation, traffic, and parks and green spaces, marginal areas (200,000 people are slum dwellers now), lack of optimal access, ecological segregation, and degradation of the quality of the environment. This article addressed prioritization of the components affecting the quality of the urban environment in Shiraz City by using the path analysis method and *LISREL* program. We lacked a comprehensive conceptualization in the present research. Previous studies have presented ideas about urban environmental quality, which have not investigated a wide range of the relevant dimensions; some dimensions have not been investigated by other researchers and some other dimensions have been ignored. Therefore, this study aimed to answer the following question: Which components affecting environmental quality in Shiraz City have the highest priorities with the most impact?"

Methods and materials

This research used a practical and descriptive-analytical approach. Archival and surveying methods were used for data collection. The present study was an applied research. Internal articles and magazines were reviewed and a researcher-made questionnaire was applied with specialized survey questions in the studied field and scored on Likert scale. The statistical population included Shiraz citizens. A total of 384 questionnaires were completed by using Cochran's formula. The indicators related to environmental quality were analyzed. Face validity was employed to validate the indicators and Cronbach's alpha was utilized to determine the internal consistency. Analysis of the relevant questionnaire, and its data information was done using SPSS statistics. Then, Structural Equation Modeling (SEM) was used to validate the relationship between the variables and analyze them by LISREL.

Results and discussion

The current research used the 4 elements of residential, physical, content, and functional environment to investigate urban environmental quality. The element of residential environment included the 4 indicators of location, construction quality, cost, and facilities. Facilities had the highest impact (0.63) and location had the lowest impact (0.4) among the indicators of residential environment. The element of physical environment included the 3 indicators of urban space, access and transportation, and space and buildings. Space and buildings had the highest impact (0.72) and urban space had the lowest impact (0.6) among the indicators of physical environment. Content environment included the 4 indicators of restoration of place attachment, environmental health, lifestyle, and security and social relations. Restoration of place attachment had the highest impact (0.78) and security and social relations had the lowest impact (0.58) among the indicators of content environment. The element of functional environment included the 4 indicators of health services, commercial services, recreational services, and social welfare services. Health services had the highest impact (0.64) and recreational services had the lowest impact (0.48) among the indicators of functional environment. The results of the analysis of the structural model for examining the relationship

between the components of the hidden variable of the research showed that there was a significant relationship between the components. According to the results, there was the highest correlation between the characteristics of functional environment, including health services, commercial services, recreational services, and social welfare services, and those of physical environment, including urban space, access, transportation, and spaces and buildings (0.67) followed by the characteristics of residential environment, which had the highest correlation with the characteristics of physical environment (0.65), and then the characteristics of functional environment with those of environmental factors (0.64), all of which showed their influences on the quality of urban environment in Shiraz City. Therefore, liveliness and vitality in the environment with the simultaneous effects of functional and physical characteristics could ultimately lead to the diversity of functions and spaces.

Conclusion

Today, urban environmental quality is one of the important topics that are always raised in all the cities in the world because the higher the quality of an urban environment is, the higher the potential for sustainable development will be. Various factors and priorities, including the characteristics of residential, functional, content, and physical environment, are investigated when discussing urban environmental quality. In Iran, people place more emphasis on the quality of urban environment with rapid urbanization. Air pollution, destruction of vegetation, water loss and pollution, and waste classification have limited sustainable developments in the urban environment. Analyzing the impacts of these environmental concerns is a prerequisite for implementing a sustainable urban environmental policy. This article investigated and prioritized the effective factors in the environmental quality of Shiraz City with a descriptive-analytical approach. After collecting the involved indicators from scientific articles, designing a questionnaire based on the Likert scale and distributing them among 382 households in Shiraz City, and collecting their information and the output of LISREL software, the results led to prioritization of the components of physical characteristics (0.88), content characteristics (0.84), functional characteristics (0.76), and residential characteristics (0.74) played an essential role in the environmental quality of Shiraz City. The dimensions of urban space, access and transportation, and spaces and buildings in the physical component had a greater impact on the urban environmental quality based on the path analysis test. These findings confirmed those obtained by Qashqaei et al. (2016) and Hatami and Zaker Haghighi (2017). Therefore, we could conclude that public spaces of Shiraz City played an essential role in developing social interactions and improving the quality of the environment. The results of the present research revealed that the influences of health and commercial services in the functional element were more than those of the recreational and welfare dimensions; this was consistent with the results achieved by Abron et al. (2017). The findings related to the content element indicated that the design of arrangement content factors improved readiness of the environment and strengthened the sense of place for citizens and urban space users. In general, it can be said that physical-spatial elements can play a decisive role by prioritizing the dimensions of health and commercial services, along with the content dimensions as the change factors in urban environmental quality.

Keywords: Prioritization, Urban environmental quality, Quality of life, Route analysis, Shiraz

References

- Dace, E., Stibe, A., & Timma, L. (2019). *A holistic approach to manage environmental quality by using the Kano model and social cognitive theory: Corporate Social Responsibility and Environmental Management*. doi:10.1002/csr.1828

- Hjalager, A. M. and Flagestad, A. (2012). Innovations in well-being tourism in the Nordic countries. *Current Issues in Tourism*, 15(8), 725-740.
- Ibem, E. O. and Amole, D. (2013). Subjective life satisfaction in public housing in urban areas of Ogun State, Nigeria. *Cities*, 35, 51-61.
- Kent, J. L. and Thompson, S. (2014). The three domains of urban planning for health and well-being. *Journal of planning literature*, 29(3), 239-256.
- Li, Ch. L. (2020). Quality of life: The perspective of urban park recreation in three Asian cities. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 29, 1-10.
- Li, G. and Weng, Q. (2007). Measuring the quality of life in city of Indianapolis by integration of remote sensing and census data. *Int. J. Remote Sens.*, 28, 249-267.
- Liang, B. and Weng, Q. (2011). Assessing urban environmental quality change of Indianapolis, United States, by the remote sensing and GIS integration. *IEEE J. Sel. Top. Appl. Earth Obs. Remote Sens.* 4, 43-55.
- Lu, C., Shi, L., Zhao, X., Li, W., & Gustavel, Q. (2021). Evaluation and planning of urban geological and ecological environment quality. *Arabian Journal of Geosciences*, 14(2), 1-8.
- Marans, R. W. and Stimson, R. (2011). *An overview of quality of urban life: Investigating quality of urban life*, 1-29.
- Mouratidis, K. (2021). Urban planning and quality of life: A review of pathways linking the built environment to subjective well-being. *Cities*, 115, 103229.
- Musse, M. A., Barona, D. A., & Rodriguez, L. M. S. (2018). Urban environmental quality assessment using remote sensing and census data. *Int. J. Appl. Earth Obs. Geoinf.*, 71, 95-108.
- Papachristoua, I. A. and Casals, M. R. (2020). Cities and quality of life: Quantitative modeling of the emergence of the happiness field in urban studies. *Cities*, Vol. 88, May 2019, pp. 191-208.
- Pfeiffer, D. and Cloutier, S. (2016). Planning for happy neighborhoods. *Journal of the American Planning Association*, 82(3), 267-279.
- Ruth, M. and Franklin, R. (2014). Livability for all? Conceptual limits and practical implications. *Applied Geography*, Vol. 49, pp. 18 -23.
- Santamouris, M. (2014). On the energy impact of urban heat island and global warming on buildings. *Energy Build.*, 82, 100-113.
- Seik, F. T. (2000). Subjective assessment of urban quality of life in Singapore (1997–1998). *Habitat international*, 24(1), 31-49.
- Shao, Q., Weng, S. S., Liou, J. J., Lo, H. W., & Jiang, H. (2019). Developing A Sustainable Urban-Environmental Quality Evaluation System in China Based on A Hybrid Model. *Int. J. Environ. Res. Public Health* (2019), 16, 1434.
- Shekhar, H., Schmidt, A. J., & Wehling, H. W. (2019). Exploring wellbeing in human settlements-A spatial planning perspective. *Habitat International*, 87, 66-74.
- Ulengin, B., Fusun U., & Umit G. (2001). A multidimensional approach to urban quality of life: The case of Istanbul. *European Journal of Operation Research*, 130, pp 361-274.
- Wang, F. and Wang, D. (2016). Place, geographical context, and subjective well-being: State of art and future directions. *Mobility, Sociability and Well-being of Urban Living*, 189-230.
- Yue, H. Liu, Y., Li Y., & Lu, Y. "Eco-Environmental Quality Assessment in China's 35 Major Cities Based on Remote Sensing Ecological Index". in *IEEE Access*, Vol. 7, pp. 51295-51311, 2019. doi: 10.1109/ACCESS.2019.2911627.

اولویت‌بندی مؤلفه‌های مؤثر بر کیفیت محیط شهری

(مطالعه موردی: شهر شیراز)

مهشید محمدابراهیمی، مربی دانشگاه پیام نور، واحد جهرم، جهرم، ایران

m.ebrahimi_arch@pnu.ac.ir

امیر اشنویی نوش‌آبادی*، استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه لرستان، لرستان، ایران

Oshnooei.a@lu.ac.ir

چکیده

کیفیت محیط شهری به‌عنوان بخشی از مباحث کیفیت زندگی شهری جایگاه ویژه‌ای را در مطالعات برنامه‌ریزی شهری معاصر به خود اختصاص داده است؛ زیرا هرچه‌قدر میزان کیفیت یک محیط شهری بیشتر باشد، آن شهر توانایی توسعه هوشمند و پایدار را دارد. البته رشد کمی و پرشتاب شهرها و اسپرال شهری در شهرهای جهان سوم همچون ایران باعث وقوع بحران‌های زیادی در زندگی شهری در قرن ۲۱ مانند مشکلات محیطی و کاهش کیفیت محیط شهری شده است. هدف پژوهش حاضر، بررسی مؤلفه‌های مؤثر بر کیفیت محیط شهری در شهر شیراز است. این تحقیق، از نظر هدف، رویکردی کاربردی دارد و از نظر روش، توصیفی - تحلیلی است. روش گردآوری اطلاعات، اسنادی و پیمایشی (از طریق ابزار پرسشنامه محقق‌ساخته) بوده است و جامعه آماری، شهروندان شیراز هستند. از طریق نمونه‌گیری کوکران تعداد ۳۸۴ پرسشنامه به‌عنوان حجم نمونه تکمیل شد. برای شناسایی ارتباط بین متغیرها و تحلیل آنها از مدل‌سازی معادلات ساختاری در نرم‌افزار لیزرل استفاده شده است. همبستگی بین متغیرها نشان‌دهنده و تأییدکننده معناداری رابطه بین مؤلفه‌های محیط مسکن، کالبدی، محتوایی و عملکردی در کیفیت محیط شهری شیراز است؛ همچنین بیشترین همبستگی‌ها بین ویژگی‌های عملکردی (شامل خدمات بهداشتی، تجاری، تفریحی و رفاه اجتماعی) با کالبدی شامل (فضای شهری، دسترسی و حمل‌ونقل، فضاها و بناها) (۰/۶۷) و بعد از آن بین ویژگی‌های محیط‌های مسکونی با کالبدی (۰/۶۵) و سپس ویژگی‌های عملکردی با عوامل محیطی (۰/۶۴) است که نشان از اثرگذاری این ویژگی‌ها در کیفیت محیط شهری شیراز است. **واژه‌های کلیدی:** اولویت‌بندی، کیفیت محیط شهری، کیفیت زندگی، تحلیل مسیر، شهر شیراز.

*نویسنده مسئول

محمد ابراهیمی، مهشید & اشنویی نوش‌آبادی، امیر. (۱۴۰۱). اولویت‌بندی مؤلفه‌های مؤثر بر کیفیت محیط شهری (مطالعه موردی: شهر شیراز). *برنامه‌ریزی فضایی*. 12(3), 47-66.

© The author(s) Publisher: University of Isfahan

 <https://doi.org/10.22108/sppl.2022.125087.1534>

 20.1001.1.22287485.1401.12.3.2.6

مقدمه

محیط، عرصه و جولانگاه زندگی انسان است. فرد این عرصه را به رغم همه تنگناها فقط برای یک زندگی آرام همراه با اطمینان خاطر می‌خواهد. در چند دهه اخیر نگرانی درباره کیفیت محیط زندگی به یکی از مهم‌ترین مسائل و مشکلات جامعه امروز تبدیل شده است. رشد سریع شهرها و توسعه کالبدی آن موجب بروز بحران‌های مختلف در زندگی شهری نظیر مشکلات محیطی و نزول کیفیت محیط شده است. در پی این امر، لزوم توجه به مفهوم کیفیت و ارتقای آن در محیط‌های سکونتی در کنار توجه به مسائل کمی بیشتر احساس می‌شود (اسدی و همکاران، ۱۳۹۹). کیفیت محیط، آن شرایطی است که محیط از طریق آن جلوه می‌یابد و دریافت می‌شود. در واقع، آنچه در تعریف کیفیت محیط دیده می‌شود، رابطه دوسویه آن با محیط مؤثر است. از آنجایی که ادراک نیازمند آگاهی و برخورد با محیط است، آنچه مدنظر می‌باشد، محیط مؤثر است (عبدالله‌زاده فرد و شمس‌الدینی، ۱۳۹۹). امروزه مسائلی مانند آلودگی محیطی، کاهش منابع، انقراض گونه‌ها، شکاف عمیق بین اقشار فقیر و غنی، جرم، فقر، بد مسکنی و ... وجود دارد که پیش از این افراد با آن روبه‌رو نبوده‌اند (Ruth & Franklin, 2014). یکی از اهداف برنامه‌ریزی شهری، رسیدن به بیشترین سودمندی کیفیت محیط شهری و رضایت‌مندی ساکنان در ابعاد مختلف است (اصغری زمانی و مصطفایی، ۱۳۹۸). کیفیت محیط با قسمتی اصلی از مفهوم گسترده‌تر «کیفیت زندگی» شناسایی می‌شود. آن با تلفیقی از کیفیت‌های بنیادی مثل سلامت و ایمنی با جهاتی مانند آسایش و جذابیت تعریف می‌شود (زارع و همکاران، ۱۳۹۸). مفهوم کیفیت محیط از همسویی مفاهیم کیفیت زندگی و دانش معماری و شهرسازی پا به عرصه گذاشته است. مبحث کیفیت زندگی شهری به‌عنوان اولین مباحث مطالعاتی بود که همراه با رشد جوامع شهری، از دهه سی میلادی مورد توجه برنامه‌ریزان شهری قرار گرفت. نخستین مطالعات انجام‌شده مربوط به شناخت ابعاد و عناصر سنجش کیفیت زندگی شهری^۱ در قالب مقایسه تطبیقی میان شهرها، ایالات و کشورها بود. سپس با گسترش مفهوم کیفیت زندگی در سطح جهان، در سال ۱۹۹۴ سازمان ملل و در سال ۱۹۹۶ انجمن توسعه ماوراء بحار^۲ به‌صورت مستمر تا دهه پایانی قرن ۲۰ بر میزان مطالعاتشان در این زمینه افزودند (Ulengin & et al., 2001). در ایران، در پی شهرنشینی شتابان پنجاه سال گذشته، جوامع شهری با افت کیفیت محیطی روبه‌رو شده‌اند؛ از این رو، اقدامات برنامه‌ریزی شهری، برای بهبود وضعیت کیفیت محیطی شهرها بیش از پیش احساس می‌شود (صرافی و محمدی، ۱۳۹۶). شهر شیراز به‌عنوان مرکز استان فارس، در سال ۱۳۹۵، ۱۵۶۹۵۳۴ نفر جمعیت را در خود جای داده است (درگاه ملی آمار، ۱۳۹۵). تحت زمینه رشد اقتصادی و روند شهرنشینی در ایران، محیط شهری شیراز به هم ریخته و توسعه پایدار محیط شهری را تهدید کرده است؛ به‌عنوان مثال، اثر جزیره گرمایی شهری و مشکل سلامتی ساکنان شهری چالش‌های پیش روی توسعه پایدار شهرهاست (Santamouris, 2014). جمعیت شهری در شیراز نیز خیلی سریع افزایش یافته و شهرنشینی و نوسازی سریع، فشار توسعه محیط‌زیست شهری را در شیراز افزایش داده است. در این شهر به علت مشکلاتی از قبیل ناهنجاری‌های کالبدی، آلودگی هوا و صوتی، تفاوت در بهره‌مندی از خدمات

1. Urban Quality of Life

2. Overseas Development Councils

رفاهی، تفریحی، دسترسی و ترافیک، پارک و فضای سبز، وجود مناطق حاشیه‌نشین (در حال حاضر این شهر دارای 200 هزار نفر حاشیه‌نشین است^۱)، (شهریاری، ۱۳۹۷)، نبود دسترسی مطلوب، جدایی‌گزینی اکولوژیک و غیره، کیفیت محیط با مشکلات فراوانی روبه‌رو است. در این پژوهش، به اولویت‌بندی مؤلفه‌های مؤثر بر کیفیت محیط شهری در شهر شیراز با استفاده از روش تحلیل مسیر و نرم‌افزار لیزرل توجه شده است؛ برای همین با توجه به پژوهش‌های قبلی انجام‌شده درباره کیفیت محیط شهری (لی و ونگ^۲، 2007؛ لیانگ و ونگ^۳، 2011؛ موسه و همکاران^۴، 2018) نتیجه گرفته می‌شود که این تحقیق، از لحاظ محتوا، مؤلفه‌های مورد بررسی و روش‌شناسی متفاوت از پژوهش‌های گذشته است؛ زیرا بیشتر پژوهش‌های قبلی در مقیاس‌های منطقه‌ای و ملی اغلب بر یکی از جنبه‌های کیفیت محیط شهری متمرکز بوده است. به عبارت دیگر، مفهوم‌سازی جامع در زمینه پژوهش حاضر وجود ندارد. مطالعات قبلی ایده‌پردازی‌هایی را در خصوص کیفیت محیط شهری ارائه داده‌اند که طیف وسیعی از ابعاد مربوطه را به‌طور کامل بررسی نکرده است. برخی از ابعاد در یک پژوهش توسط پژوهشگر دیگری بررسی نشده است و بالعکس (به‌عنوان مثال، مراجعه کنید به Pfeiffer & Cloutier, ; Mouratidis, 2018c; Kent & Thompson, 2014, 2016) و برخی از ابعاد دیگر نیز نادیده گرفته شده‌اند؛ بنابراین پژوهش حاضر در پی پاسخ به این سؤال است که کدام یک از مؤلفه‌های مؤثر بر کیفیت محیط شهری در شهر شیراز اولویت و اثرگذاری بیشتری دارند؟

پیشینه پژوهش

موراتیدیس و همکاران (۲۰۱۴) به ارتباطات بین محیط ساخته‌شده و رفاه ذهنی شهروندان توجه و هفت مسیر بالقوه شامل سفر، اوقات فراغت، کار، روابط اجتماعی، رفاه مسکونی، پاسخ‌های عاطفی و سلامتی را بررسی کرده‌اند. مارانس و استیمسون (۲۰۱۱) مروری بر نحوه اندازه‌گیری و تجزیه و تحلیل روابط بین محیط‌های شهری و کیفیت زندگی ارائه دادند. شکار و همکاران (۲۰۱۹) پیشنهاد کردند که بهزیستی در سکونتگاه‌های انسانی با چهار محرک مشارکت و تعامل، دسترسی، هویت و ایمنی شکل می‌گیرد. نتایج پژوهش شائو^۵ و همکاران (۲۰۱۹) در ارزیابی کیفیت زیست‌محیطی پایدار در پنج شهر پکن، شانگهای، شنژن، گوانگژو و هانگژو در چین نشان‌دهنده آن است که کنترل آلودگی، محیط طبیعی و مدیریت آب سه بعد مهم برای ارزیابی کیفیت محیط زیست شهری هستند. آنها پیشنهاد می‌کنند که کنترل انتشار آلاینده‌ها، تقویت مدیریت پسماندهای غذایی، بهبود فرایندهای تولید پاک و استفاده از انرژی گرمایی اقدامات مؤثری برای بهبود محیط شهری و دستیابی به توسعه محیط‌زیست پایدار شهری است.

۱. مناطق حاشیه‌نشین شیراز از جمله منطقه رکن‌آباد ۱۳ هزار نفر، مناطق بافت فرسوده ۷۵۰۰ نفر، کویم ۷۳۰۰ نفر، بزین ۶۸۰۰ نفر، جوادیه ۶۳۰۰ نفر، مرغان ۵۷۰۰ نفر، دست خضر ۵۵۰۰ نفر، سعدی ۵۲۵۰ نفر، دوکوهک ۴۵۰۰ نفر، قلعه نو ۳۶۰۰ نفر و وزیرآباد ۳۰۰۰ نفر جمعیت دارند. افزون بر این، مناطق منطقه شرغان، اقبال‌آباد، ماه فیروزان، مهدی‌آباد، سهل‌آباد، شهریار زرقان، سلطان‌آباد و فوج نیز جزو مناطق حاشیه‌نشین شیراز محسوب می‌شوند (شهریاری، ۱۳۹۷).

2. Li & Weng
3. Liang & Weng
4. Musse et al
5. Shao

حقی و پورعلیخانی (۱۳۹۸) سطح رضایت شهروندان را از کیفیت محیط شهری در شهر همدان ارزیابی کردند. یافته‌های پژوهش نشان‌دهنده آن است که شش عامل «امنیت محیطی»، «پیاده‌مداری»، «خدمات شهری»، «محیط زیست»، «ساخت و ساز» و «حمل و نقل» بیشترین نقش را در تبیین کیفیت محیطی محلات شهری ایفا می‌کنند؛ همچنین در بررسی وضعیت شهر همدان، وجود اختلاف آشکار در سطح رضایت مندی ساکنان محلات مختلف از کیفیت محیطی مشاهده شد که دو قطبی شدن شهر را در پی داشته است.

نتایج پژوهش معتقد و سجاذزاده (۱۴۰۰) درخصوص نقش کیفیت محیطی بر دل‌بستگی به مکان در فضاهای شهری نشان‌دهنده آن است که عوامل کالبدی، اجتماعی و معنایی رابطه مستقیمی با دل‌بستگی به مکان در میدان‌های شهری ایفا می‌کنند.

نتایج مطالعه شاهی آق‌بلاغی و همکاران (۱۳۹۵) حاکی از رضایت ساکنان ویژگی‌های سکونتی و رضایت‌ناداشتن از ویژگی‌های محیط شهری سبزوار است. کیفیت محیط شهری برآیند ویژگی‌های محیط سکونتی و ویژگی‌های محیط شهری است که نشان‌دهنده سطح پایین کیفیت محیط شهری و نبود رضایت شهروندان است؛ همچنین بین شاخص‌های سه‌گانه محیط شهری، ویژگی‌های کالبدی-فضایی اهمیت بیشتری از ویژگی‌های اجتماعی و ویژگی‌های محتوایی دارد.

نتایج پژوهش لطفی و همکاران (۱۳۹۳) نشان‌دهنده آن است که رابطه معنادار بین گسترش کالبدی و کیفیت سه‌گانه کیفیت محیطی شامل کیفیت خدمات رفاهی-اجتماعی، تجاری و تفریحی محلات شهری بابل‌سور وجود دارد. نتایج حاصل از پژوهش آهنی و همکاران (۱۳۹۷) نشان از آن دارد که کیفیت کالبدی محیط شهری تبریز متأثر از فناوری ارتباطی و اطلاعاتی با امتیاز در حد خوب، کیفیت محیطی و اقتصادی محیط شهری متأثر از فناوری ارتباطی و اطلاعاتی در حد متوسط، معیار اجتماعی، پایین‌ترین امتیاز را بین معیارها به خود اختصاص داده است. به‌صورت جمع‌بندی تحقیقات گذشته گفته می‌شود، پژوهشگران برای تبیین واقعیت‌های کیفیت محیط شهری از رویکردهای مختلفی استفاده کرده‌اند. این رویکردها از نظریه‌های بر پایه محیط کالبدی شهر و تأثیرات جغرافیای اقتصادی منشأ گرفته است. در این رویکرد تمرکز اصلی بر این موضوع است که مفهوم حقیقی کیفیت محیط شهری با ملاحظات کالبدی-اقتصادی سنجیده شود. حال آنکه واقعیت، این است که در بررسی کیفیت محیط شهری باید ذهنیت شهروندان نسبت به محیط زندگی نیز موردسنجش قرار بگیرد و یک دیدگاه ترکیبی یا میانه را مبنای پژوهش قرار داد. در این پژوهش براساس همین رویکرد، بهبود نقش عوامل و ویژگی‌های اجتماعی بیشتر از تحقیقات گذشته موردتوجه قرار گرفته و نابرابری‌های فضایی شکل گرفته را در شهر در رضایت از کیفیت محیطی شهرها به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم و کلی در بررسی‌ها مدنظر قرار داده است. آنچه مشخص است، تاکنون مطالعه جامعی برای مؤلفه‌های مؤثر بر کیفیت محیط شهری انجام نشده و این امر ناشی از نبود ابعاد و شاخص‌های استاندارد است که براساس آن کیفیت محیط شهری تحلیل و ارزیابی می‌شود. نتایج این پژوهش با وجود مشابهت‌هایی که با پژوهش‌های دیگر در ابعاد گوناگون موضوع دارد، دارای وجوه متمایزکننده‌ای است که در پژوهش‌های دیگران بررسی نشده است. این موضوع از جمله نقاط قوت و جزء نوآوری‌های تحقیق تلقی می‌شود. پژوهش‌های پیشین در راستای

رسیدن به اهداف پژوهش حاضر یاری کرده‌اند تا مسائل و معیارهای مرتبط با موضوع پژوهش به‌خوبی شناسایی شوند. به این صورت، با توجه به پژوهش‌های اشاره‌شده در این بخش، که در زمینه تحقیق حاضر انجام شده، این‌گونه بیان می‌شود که پژوهش‌های مشترک در حوزه مطالعاتی کیفیت محیط شهری و با معیارهای محیط مسکونی، کالبدی، عملکردی و محتوایی تعداد معدودی است و در این زمینه، خلأ مطالعاتی به نسبت زیادی در کشور و به‌ویژه شهر شیراز وجود دارد. در نتیجه مبنای برنامه‌ریزی و اقدام عملی قرارداد چنين پژوهش‌هایی احتمال ارتقای کیفیت منظر شهری آن‌گونه نیست که مردم ساکن در این شهر انتظار دارند، محقق‌کنند. در نهایت، با توجه به اینکه شهر شیراز یکی از کلان‌شهرهای مهم کشور به لحاظ بافت جمعیتی و تنوع بافت سکونت است، به نظر می‌رسد، ضروری است تا تحقیقات سازمان‌یافته‌ای روی موضوع حاضر در این شهر صورت پذیرد؛ از این رو، پژوهش حاضر در این زمینه‌ها دارای نوآوری است؛ همچنین موضوع حاضر به لحاظ موضوع، روش و محتوا متفاوت از تحقیقات پیشین است.

چارچوب نظری

بیش از نیمی از جمعیت دنیا در نواحی شهری زندگی می‌کنند و پیش‌بینی می‌شود که تا سال ۲۰۵۰ به ۶۶ درصد افزایش یابد (Li, 2020). افزایش چشمگیر جمعیت جهانی جهان به تهدیدی بزرگ برای محیط‌زیست تبدیل شده است. اغلب این شرایط در کشورهای در حال توسعه وجود دارد. جمعیت بیشتر، خواسته‌های بیشتر و همچنین فشار مستقیم یا غیرمستقیم بر محیط‌زیست است که این مسئله برای توسعه پایدار کشورها مخاطره‌آمیز است (Singh & Jain, 2020). به تبع آن سرعت تغییر کاربری و پوشش زمین سریع‌تر از تنظیم خودکار اکوسیستم بوده و از طریق گسترش منطقه ساخته‌شده (گسترش فیزیکی شهرها) و تغییر مرز شهری تأثیر زیادی بر تغییر کاربری زمین و پوشش زمین برجای گذاشته است که باعث فشار زیاد و تخریب محیط‌زیست شد (Yue et al., 2019)؛ به همین علت، در دهه‌های اخیر رشد زیاد شهرنشینی و افزایش نقاط شهری در سطح، دنیا مفهوم کیفیت زندگی شهری را به‌طور گسترده‌ای مورد توجه اندیشمندان برنامه‌ریزی شهری قرار داده است؛ به‌گونه‌ای که موضوع کیفیت زندگی شهری، نقطه کانونی مهمی حول بسیاری از پژوهش‌های شهری شده و مبحث بسیاری از مطالعات شهری را شکل داده است (مرصوصی و لاجوردی، ۱۳۹۳). بررسی پیشینه تاریخی کیفیت محیط، بدون توجه به مطالعات کیفیت زندگی امکان‌پذیر نیست (رضایی و تسلیم، ۱۳۹۵). بدون شک در طول سه دهه اخیر، کیفیت زندگی به‌عنوان جانشینی برای رفاه مادی، به اصلی‌ترین هدف اجتماعی کشورهای مختلف تبدیل شده است. واژه کیفیت در لاتین (Qual) به معنی چیزی و چه و (Qol) به مفهوم چگونگی آمده و (Quality) از منظر واژگانی به معنی چگونگی زندگی و در برگیرنده تفاوت‌های آن است که برای هر فرد، ویژه و یگانه و متفاوت از دیگران است (محمدی و همکاران، ۱۳۹۵).

کیفیت محیط به‌عنوان «معیاری برای اندازه‌گیری شرایط محیطی نسبت به نیازهای یک یا چند گونه یا هر نوع نیاز یا هدف انسانی» تعریف می‌شود. به عبارت دیگر، این مجموعه‌ای از جنبه‌های زیست‌محیطی است که بر موجودات موجود در محیط طبیعی آنها تأثیر می‌گذارد؛ مانند کیفیت هوا و آب‌های سطحی و آشامیدنی، حاصلخیزی خاک، آلودگی‌های خانگی و صنعتی، افزایش بیش‌ازحد جمعیت و آلودگی صوتی. به معنای دیگر، کیفیت محیط یعنی

ویژگی‌های مادی و غیرمادی ساخته شده از سوی انسان و محیط طبیعی که ساختارهای اجتماعی و فرهنگی گروه خاصی از مردم را پشتیبانی می‌کند و از این رو، رضایت آنها را در نظر می‌گیرد که ممکن است تأثیر مثبت یا منفی بر تجربه درک شده از ساکنان جامعه داشته باشند (Dace et al., 2019)

طبق بیان مک کری و همکاران مسئولیت مدیریت محیط شهری بر عهده برنامه‌ریزان شهری است (تقوایی و همکاران، ۱۳۹۳ به نقل از McCrea et al, 2006). کیفیت زندگی در ارتباط با محیط اطراف به‌عنوان جسم و ذهن سالم (فیزیکی و ذهنی) تعریف می‌شود (Hjalager & Flagestad, 2012). ارزیابی میزان مطلوبیت و کیفیت یک محیط که بسترساز وقوع رفتار و نحوه تعاملات انسانی است، براساس معیارهایی متفاوت انجام می‌شود (حبیبی و همکاران، ۱۳۹۹). در سال‌های اخیر، تعداد زیادی از محققان به تحلیل مفهومی حوزه کیفیت زندگی رسیده‌اند و همکاران، 2020). در چهار رویکرد یا الگوی نظری کیفیت زندگی شهری در جایگاه و مفهومی کنونی آن طبقه‌بندی می‌شود:

الف: رفاه و عدالت اجتماعی و مکتب جغرافیای رادیکال: مفهوم رفاه اجتماعی ارتباط بی‌واسطه با عدالت اجتماعی دارد. مبحثی که از سوی دیوید هاروی^۱ جغرافیدان طرفدار رادیکال عنوان شد. البته قبل از وی، دیوید اسمیت^۲ نخستین جغرافیدانی بود که برای بررسی کیفیت زندگی، رفاه و عدالت اجتماعی از شاخص‌های ذهنی و مقایسه عینی استفاده کرد. سال‌های اخیر، مبحث عدالت اجتماعی جایگاه ارزنده‌ای بین پژوهشگران برنامه‌ریزی شهری یافته و بر اهمیت موضوع کیفیت زندگی در مطالعات شهرسازان بیش از گذشته افزوده است.

ب: جنبش زیست‌بوم‌گرایی و مفهوم توسعه پایدار: انتظارات و تحولات برخاسته از این جنبش در مرحله بعد در قالب مفهوم توسعه پایدار شکل گرفت که در دهه ۱۹۸۰ از سوی کمیسیون جهانی محیط‌زیست و توسعه ارائه شد. مفهومی که در کنار شاخص‌های اقتصادی توسعه، ضرورت توجه به دو شاخص دیگر یعنی فرهنگی - اجتماعی و زیست‌محیطی را مطرح و بر جایگاه محوری آنها در برنامه‌ریزی مدیریت و توسعه تأکید کرد.

ج: حمایت‌ها و تأکیدات سازمان‌ها و کمیسیون‌های جهانی: هم‌زمان با تدوین رسمی شاخص‌های اجتماعی در ایالات متحده در ۱۹۷۳، سازمان ملل متحد نیز از این موضوع حمایت کرده است و در کنفرانس سال ۱۹۷۵ بر ابعاد اجتماعی مسکن، کیفیت زندگی و بهزیستی اجتماعی در برنامه‌های توسعه مسکن تأکید کرد. تعریف رسمی سازمان ملل متحد از رفاه اجتماعی در ۱۹۶۳، گزارش باشگاه رم در ۱۹۷۵، طرح مفهوم توسعه پایدار از سوی کمیسیون جهانی محیط‌زیست در ۱۹۸۰، برنامه توسعه ملل متحد با عنوان «ارزیابی آثار زیست‌محیطی توسعه» گزارش توسعه انسانی ۱۹۹۴ و کیفیت زندگی انجمن توسعه ماوآء بحار از جمله مهم‌ترین برنامه‌ها و حمایت‌های جهانی است که همگی بر ضرورت توجه به بهبود کیفیت زندگی شهری تأکید داشتند.

د: روش‌ها و رویکردهای جدید برنامه‌ریزی شهری: هم‌زمان با تقویت رویکردهای اجتماعی در طرح‌های

1. David Harvey
2. David Smith

برنامه‌ریزی شهری به جایگاه شهروندان و مسائل مربوط به کیفیت زندگی آنان بیش از پیش توجه شد. دیوید فیلیپس^۱ در تعریفی جامع کیفیت زندگی را در ابعاد فردی و جمعی بررسی می‌کند که در سطح فردی مؤلفه‌های عینی و ذهنی را شامل می‌شود؛ به همین دلیل لازمه کیفیت زندگی فردی در بُعد عینی تأمین نیازهای اساسی و برخورداری از منابع مادی برای برآوردن خواسته‌های اجتماعی شهروندان است و در بُعد ذهنی به ۱. افزایش رفاه ذهنی شامل لذت‌جویی، رضایت‌مندی، هدف‌داری در زندگی و رشد شخصی؛ ۲. رشد و شکوفایی در مسیر سعادت و دگرخواهی؛ ۳. مشارکت در سطح گسترده‌ای از فعالیت‌های اجتماعی و داشتن استقلال عمل مربوط می‌شود. کیفیت زندگی در بُعد جمعی آن بر ثبات و پایداری محیط فیزیکی و اجتماعی، منابع اجتماعی درون گروه‌ها و جوامعی که در آن زندگی می‌کنند، شامل انسجام مدنی، هم‌کوشی، یکپارچگی، روابط شبکه‌های گسترده، پیوندهای موقتی در همه سطوح جامعه و هنجارها و ارزش‌ها اعم از اعتماد، نوع دوستی، و رفتار دگرخواهانه و انصاف، عدالت اجتماعی و برابری تأکید دارد (زیاری و همکاران، ۱۳۹۹).

مفهوم کیفیت محیط شهری و مؤلفه‌های آن از اواسط قرن بیستم بین محققان مطرح شده و براساس شرایط زمانی و مکانی تغییر کرده و تکامل یافته است. کیفیت محیط شهری واژه‌ای است که کاربرد بسیاری در برنامه‌ریزی دارد و به مجموعه پدیده‌هایی گفته می‌شود که انسان را در برمی‌گیرد. محیط از عوامل طبیعی و ساخته‌شده دست بشر تشکیل می‌شود (شاهی آقبلاغی و همکاران، ۱۳۹۵). در محیط شهری مفهوم «کیفیت محیط» با تنوع اندیشه‌ها و اینکه هر فرد تعریف خاصی از مطلوبیت محیطی و رفاه در نظر دارد، معانی متفاوتی به خود می‌گیرد. کیفیت محیط شهری مفهومی چندمشخصه، سلسله‌مراتبی و چندبعدی است؛ به گونه‌ای که به پیازی تشبیه می‌شود که از بیرون ساده به نظر می‌رسد؛ اما به‌خاطر داشتن لایه‌های زیاد، پیچیده و از جمع اجزایش بالاتر است. از طرفی، کیفیت محیط مفهومی ثابت نبوده و به‌صورت مداوم در حال تحول است؛ به‌طور مثال، «در طول نیم قرن گذشته، به ابعاد ذهنی آن نیز توجه شده است». با توجه به سیالیت و پیچیدگی کیفیت محیط، یک رویکرد واحد برای ارزیابی آن در جنبه‌ها و مقیاس‌های متعدد هنوز در دسترس نیست و رویکردهای مختلف انسان‌شناسی، معماری، اقتصاد، طراحی محیطی، جغرافیا، روان‌شناسی و جامعه‌شناسی به دسته‌بندی آن از حوزه‌های متفاوت توجه کرده‌اند (فلندریان و رفیعان، ۱۳۹۷).

مواد و روش‌ها

روش پژوهش حاضر از نوع توصیفی-تحلیلی بوده و جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات به‌صورت اسنادی و پیمایشی است. با توجه به ماهیت موضوع و اهداف، نوع پژوهش، کاربردی است. در بخش مطالعات کتابخانه‌ای، مقاله‌ها و مجلات داخلی بررسی و در بخش مطالعات میدانی نیز از پرسشنامه‌های محقق‌ساخته (طرح لیکرت) در قالب سؤالات تخصصی استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش حاضر، شهروندان ساکن شهر شیراز هستند. از طریق نمونه‌گیری

کوکران تعداد ۳۸۴ پرسشنامه به‌عنوان حجم نمونه تکمیل شد. در این باره، روش‌ها و شاخص‌های مرتبط با کیفیت محیط بررسی شد. برای روایی شاخص‌ها از روایی صوری و برای پایایی از آلفای کرونباخ استفاده شد (جدول ۱). تجزیه و تحلیل اطلاعات در این پژوهش به این صورت است که بعد از گردآوری پرسشنامه‌های مربوطه، داده‌ها و اطلاعات پرسشنامه‌ها وارد نرم‌افزار اسپ‌اس‌اس^۱، بعد وارد نرم‌افزار لیزرل^۲ و برای شناسایی ارتباط بین متغیرها و تحلیل آنها از مدل‌سازی معادلات ساختاری از طریق لیزرل استفاده شده است.

جدول (۱) معیارها و شاخص‌های کیفیت محیط

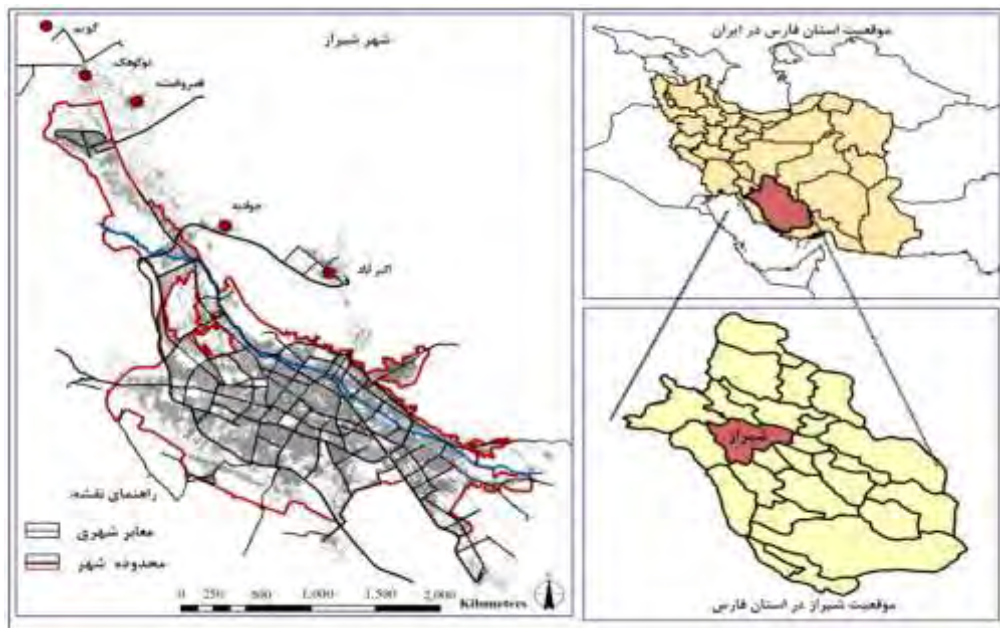
Table (1) Standards and indicators of environmental quality

پژوهشگر	معیارها	آلفای کرونباخ	پژوهشگر	معیارها	آلفای کرونباخ
شجاعی فر و همکاران (۱۳۹۹)، مهدی نژاد و قلی پور (۱۳۹۶)، سیک (۲۰۰۰) لو و همکاران (۲۰۲۱)	معیارهای عملکردی	-	موراتیدیس (۲۰۲۰) حاجی زاده و همکاران (۱۳۹۹) شاهی آقبلاغی و همکاران (۱۳۹۵)، آی بم و آمولی (۲۰۱۳)	معیارهای محیط مسکونی	-
	خدمات بهداشتی	۰/۷۲۲		موقعیت	۰/۷۴۸
	خدمات تجاری	۰/۷۹۸		کیفیت ساخت	۰/۹۱۲
	خدمات تفریحی	۰/۷۵۷		هزینه	۰/۸۸۳
معتقد و سجاذزاده (۱۴۰۰)، شجاعی فر و همکاران (۱۳۹۹)، هدایت و همکاران (۱۳۹۹)	معیارهای محتوایی	-	سجاذزاده و بهادر (۱۴۰۰)، ماجدی و شادکام (۱۳۹۷)، دانشی و مرادی (۱۴۰۰)	معیارهای کالبدی	-
	احیای تعلق مکانی	۰/۹۳۱		فضای شهری	۰/۸۲۱
	بهداشت محیطی	۰/۸۸۵		دسترسی و حمل و نقل	۰/۸۷۴
	روند زندگی	۰/۷۴۳		فضا و بناها	۰/۸۷۶
	امنیت و روابط اجتماعی	۰/۸۶۵			

قلمروی مورد مطالعه

شهر شیراز به‌عنوان مرکز استان فارس در طول جغرافیایی ۳۰ و ۵۲ درجه شرقی و عرض جغرافیایی ۳۰ درجه و ۲۹ دقیقه شمالی واقع شده است. در نقشه سیاسی کشور، شیراز از شمال به سپستان، از جنوب به جهرم و فیروزآباد، از شرق به استهبان و از مغرب به کازرون و ممسنی محدود می‌شود (موحّد و همکاران، ۱۳۹۸) (شکل ۱). شهر شیراز به ۱۱ منطقه شهرداری تقسیم شده است و مساحتی بالغ بر ۲۱۷ کیلومتر مربع دارد. براساس سرشماری سال ۱۳۹۵، شهر شیراز ۳۲ درصد جمعیت استان و ۸۴ درصد جمعیت شهرستان شیراز را در خود جای داده است. تراکم جمعیت در شهر شیراز ۷۲۱۵ نفر در کیلومتر مربع است. براساس اطلاعات سالنامه آماری شهر شیراز در سال ۱۳۹۸، جمعیت این شهر ۱۶۰۹۶۱۵ نفر بوده است که از این تعداد ۸۱۸۸۲۷ نفر مرد و ۸۱۳۲۷۲ نفر زن بوده‌اند؛ همچنین تعداد خانوارهای ساکن این شهر، ۴۹۸۲۷۴ خانوار و بعد خانوار ۳/۲ نفر بوده است (شهرداری شیراز، ۱۳۹۹).

1. SPSS
2. Lisrel

شکل (۱) موقعیت محدوده مورد مطالعه

Figure (1) Location of the study area

یافته‌ها

پژوهش حاضر برای بررسی کیفیت محیطی شهری از چهار مؤلفه محیط مسکونی، کالبدی، محتوایی و عملکردی کمک گرفته است. مؤلفه محیط مسکونی شامل چهار شاخص (موقعیت، کیفیت ساخت، هزینه و تسهیلات) است که شاخص تسهیلات (۰/۶۳) بیشترین اثرگذاری و شاخص موقعیت کمترین اثرگذاری (۰/۴) را بین شاخص‌های محیط مسکونی به خود اختصاص داده است. مؤلفه کالبدی شامل سه شاخص (فضای شهری، دسترسی و حمل و نقل، فضا و بناها) است که شاخص فضا و بناها (۰/۷۲) بیشترین اثرگذاری و شاخص فضای شهری (۰/۶) کمترین تأثیر را بین شاخص‌های محیط کالبدی به خود اختصاص داده است. مؤلفه محتوایی شامل چهار شاخص (احیای تعلق مکانی، بهداشت محیطی، روند زندگی، امنیت و روابط اجتماعی) است که احیای تعلق مکانی (۰/۷۸) بیشترین اثرگذاری و امنیت و روابط اجتماعی (۰/۵۸) کمترین تأثیر را بین مؤلفه محیط محتوایی به خود اختصاص داده است. مؤلفه عملکردی شامل چهار شاخص (خدمات بهداشتی، تجاری، تفریحی و رفاه اجتماعی) است که خدمات بهداشتی (۰/۶۴) بیشترین اثرگذاری و خدمات تفریحی (۰/۴۸) کمترین تأثیر را بین مؤلفه محیط عملکردی به خود اختصاص داده است.

مدل‌سازی معادلات ساختاری (لیزرل) اولویت‌بندی مؤلفه‌های مؤثر بر کیفیت محیط شهری

در این قسمت، با استفاده از روش تحلیل مسیر، میزان و نحوه تأثیر هر یک از این عوامل (محیط مسکونی، کالبدی، محتوایی و عملکردی) در میزان کیفیت محیط شهر شیراز بررسی می‌شود. تحلیل مسیر نوعی تحلیل رگرسیونی است که برای درک علیت و نمایش الگوی روابط علی میان مجموعه‌ای از متغیرهای مرتبط با هم کاربرد دارد. مهم‌ترین

پارامترهای تحلیل مسیر، شامل اثر مستقیم، غیرمستقیم و کل است که در آنها، واریانس شاخص‌ها به‌عنوان اثر مستقیم برآورد می‌شود. اثر غیرمستقیم از طریق حاصل ضرایب هر مسیر به دست می‌آید و نشان‌دهنده تأثیر متغیر مستقل (x) بر وابسته (y) از طریق یک متغیر واسطه (z) است. زیادبودن ضریب اثر غیرمستقیم، نشان‌دهنده کاذب بودن اثر مستقیم و تأثیر بیشتر متغیر واسطه‌ای است. علاوه بر این، اثر کل نیز از مجموع اثر مستقیم و غیرمستقیم به دست می‌آید که درون‌زا و برون‌زاد بودن متغیرها را آشکار می‌کند. متغیر برون‌زا، متغیری است که از هیچ یک از شاخص‌ها و متغیرهای دیگر تأثیر نگرفته باشد. متغیر درون‌زا نیز متغیری است که از یک یا چند متغیر دیگر تأثیر پذیرفته باشد (سلیمانی مقدم و همکاران، ۱۳۹۷). مدل معادلات ساختاری، به‌عنوان تکنیکی برای توضیح یک سیستم ارتباطی بین متغیرهاست. به این ترتیب که در تحلیل مسیر ۱۵ شاخص اثرگذار در قالب ۴ مؤلفه اصلی مشخص شدند که عبارت است از: محیط مسکونی (۴ گویه mm)؛ کالبدی (۳ گویه k)؛ محتوایی (۴ گویه m)؛ عملکردی (۴ گویه a) که مطابق با اطلاعات شاخص‌های برازش الگوی آزمون‌شده گزارش شده‌اند، برازش مناسبی با داده‌های گردآوری‌شده دارد. این شاخص‌ها عبارت است از: نیکویی برازش (GFI)، برازش تطبیقی (CFI)، هنجارنشده (NNFI)، هنجارشده (NFI) و افزایش (IFI) که مقادیر بیش‌تر از ۰/۹ نشان‌دهنده برازش مناسب الگو هستند. شاخص نیکویی برازش تعدیل‌یافته (AGFI) که مقادیر بیش‌تر از ۰/۹ مقبول و نیکویی برازش اصلاح‌شده (RFI) بیش‌تر از ۰/۹ پذیرفته، برازش تعدیل‌یافته هنجارشده (PNFI) هم بیش‌تر از ۰/۹ مقبول و RMSEA، میانگین مجذور خطاهای مدل است. اگر این میزان خطا بین ۰/۰۵ - ۰ باشد، ایدئال و اگر بین ۰/۰۵ - ۰/۱ باشد، خطای مقبول و اگر بیش‌تر از ۰/۱ باشد، نشان‌دهنده آن است که خطا زیاد و برازش ضعیف است (جدول ۲).

مطابق جدول (۲) شاخص ریشه میانگین مربعات خطای برآورد برابر با (۰/۰۸۷) است که محدوده آن بین (۰ و ۱) است؛ بنابراین با توجه به مقدار به‌دست‌آمده در پژوهش، مدل، برازش مقبولی دارد. شاخص نیکویی برازش مطلوب مدل (برابر ۰/۹۷) است. پس مدل از برازش مقبولی برخوردار است. شاخص برازش هنجارشده برابر با (۱) است که محدوده آن بین (۰ و ۱) است و چون مقدار مقبول آن برای برازش مطلوب مدل (مساوی یا بیش‌تر از ۰/۹) است، پس مدل، برازش مقبولی دارد. شاخص برازش هنجارنشده برابر با (۱/۰۳) است که محدوده آن بین (۰ و بیش‌تر از ۱) است و چون مقدار مقبول آن برای برازش مطلوب مدل (مساوی یا بیش‌تر از ۰/۹) است، پس مدل از برازش مقبولی برخوردار است. شاخص برازش افزایش (فزاینده) برابر با (۱/۰۳) است که محدوده آن بین (۰ و بیش‌تر از ۱) است و چون مقدار آن برابر برازش مطلوب مدل (مساوی یا بیش‌تر از ۰/۹) است، پس مدل، برازش مقبولی دارد. شاخص تطبیقی (مقایسه) برابر با (۱) است که محدوده آن بین (۰ و بزرگ‌تر از ۱) است و چون مقدار مقبول آن برای برازش مطلوب مدل (مساوی یا بیش‌تر از ۰/۹) است، پس مدل از برازش مقبولی برخوردار است. براساس برآورد ضرایب استانداردشده مدل ساختاری پژوهش، سطح معناداری ($a=0/087$) به دست آمده است.

جدول (۲) شاخص های نیکویی برازش مدل ساختاری

Table (2) goodness of fit indices of the structural model

نام شاخص	نتایج به دست آمده	بrazش قابل قبول و مطلوب (درصد)
شاخص نیکویی برازش	۰/۹۷	$GFI \geq 0.9$ (مساوی یا بیشتر از ۰/۹)
شاخص برازش هنجار نشده	۱/۰۳	$NNFI \geq 0.9$ (مساوی یا بیشتر از ۰/۹)
شاخص برازش تطبیقی	۱	$CFI \geq 0.9$ (مساوی یا بیشتر از ۰/۹)
شاخص برازش افزایش	۱/۰۳	$IFI \geq 0.9$ (مساوی یا بیشتر از ۰/۹)
شاخص نیکویی برازش اصلاح شده	۱	$RFI \geq 0.9$ (مساوی یا بیشتر از ۰/۹)
شاخص برازش هنجار شده	۱	$NFI \geq 0.9$ (مساوی یا بیشتر از ۰/۹)
شاخص برازش تعدیل یافته هنجار شده	۰/۸۲	$PNFI \geq 0.9$ (مساوی یا بیشتر از ۰/۹)
شاخص ریشه میانگین مربعات خطای برآورد	۰/۰۸۷	$RMSEA \leq 0.1$ (مساوی یا کمتر از ۰/۱)

مأخذ: یافته های پژوهش، ۱۳۹۹

شکل (۲) نشان دهنده زیر بارهای عاملی استاندارد شده است. به طوری که هر عاملی دارای بار عاملی نزدیک به یک باشد، بیشترین اثرگذاری را بین بقیه عوامل دارد و اگر بار عاملی کمتر از ۰/۳ باشد، رابطه ضعیف در نظر گرفته شده (یعنی بین عوامل کمترین اثرگذاری را دارد) و بار عاملی بین ۰/۳ تا ۰/۶ مقبول است (یعنی بین عامل ها اثرگذاری متوسط دارد). نتایج شکل (۱) نشان دهنده این امر است که بین ۴ مؤلفه (محیط مسکونی، کالبدی، محتوایی و عملکردی)

در مؤلفه محیط مسکونی (mm) از ۴ شاخص مدنظر ۱ شاخص دارای امتیازات بیش از ۰/۶ (بیشترین اثرگذاری) است که عبارت است از: mm4 تسهیلات (۰/۶۳) و ۳ شاخص دارای امتیاز متوسط ۰/۳ تا ۰/۶ که عبارت است از: mm1 موقعیت (۰/۴۰)، mm2 کیفیت ساخت (۰/۵۷) و mm3 هزینه ها (۰/۴۹). جدول تسهیلات پرداختی به تفکیک بخش های اقتصادی نیز نظر پاسخگویان را تأیید می کند. مطابق جدول (۳) فقط ۲/۹ درصد تسهیلات پرداختی به تفکیک بخش های اقتصادی طی ۱۲ ماه سال ۱۳۹۸ به خرید مسکن اختصاص داده شده است؛ بنابراین گفته می شود، افزایش تسهیلات بانکی روی دیگر شاخص ها نیز اثرگذار است و آنها را بهبود می بخشد؛ زیرا بدون در نظر گرفتن اعتبارات و اعطای تسهیلات، بخش اقتصادی - اجتماعی شهر از نظر کیفیت توسعه به توفیق چندانی دست نخواهد یافت.

جدول (۳) تسهیلات پرداختی به تفکیک بخش های اقتصادی و هدف از دریافت طی ۱۲ ماه سال ۱۳۹۸

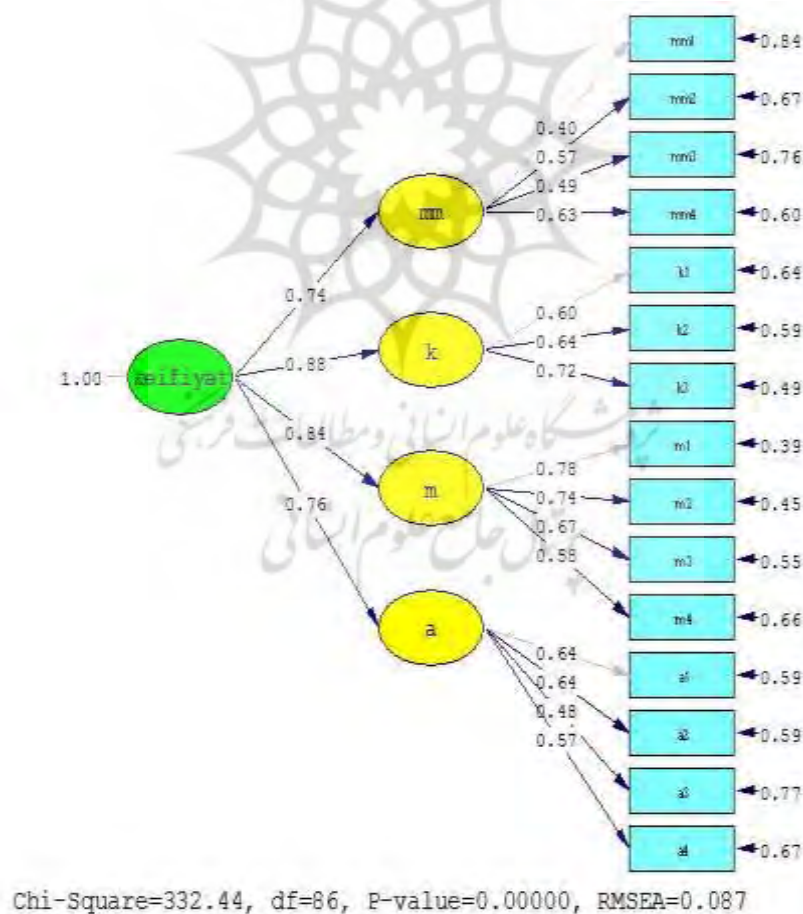
Table (3) Payment facilities by economic sectors and the purpose of receipt, during the 12 months of 2018

کل بخش ها		هدف از دریافت
سهم از کل	مبلغ	بخش اقتصادی
۱۱/۵	۱/۱۱۸/۹۳۷	ایجاد
۵۴/۰	۵/۲۶۱/۳۷۶	تأمین سرمایه در گردش
۲/۶	۲۵۴/۸۷۴	تعمیر
۱۳/۶	۱/۳۲۹/۳۰۹	توسعه
۱۱/۳	۱/۱۰۱/۵۵۷	خرید کالای شخصی
۲/۹	۲۸۲/۳۹۳	خرید مسکن
۴/۱	۴۰۱/۴۵۹	سایر
۱۰۰/۰	۹/۷۴۹/۹۰۵	جمع

منبع: سامانه سمات بانک مرکزی، ۱۳۹۸

در مؤلفه کالبدی (k) از ۳ شاخص استفاده شد. هر ۳ شاخص دارای امتیازات بیش از ۰/۶ (بیشترین اثرگذاری) است که عبارت است از: k1 فضای شهری (۰/۶۰)، k2 دسترسی و حمل‌ونقل (۰/۶۴)، k3 فضا و بناها (۰/۷۲) است. میزان اثرگذاری ابعاد مؤلفه کالبدی نشان‌دهنده آن است که این کیفیت کالبدی محیط است که باعث می‌شود، فرد ماندگاری بیشتری در فضا داشته باشد و سپس به خلق کنش اجتماعی در فضای شهری منجر شود و به تبع آن ارتقا و بهبود آن باعث افزایش سطح و گسترش و عمیق‌شدن روابط اجتماعی در فضای شهری است.

در مؤلفه محتوایی (m)، از ۴ شاخص ۱ شاخص دارای امتیازات متوسط (بین ۰/۳ تا ۰/۶) است که عبارت است از: m4 امنیت و روابط اجتماعی (۰/۵۸) و ۳ شاخص دارای امتیاز بیش از ۰/۶ هستند که عبارت است از: m1 احیای تعلق به مکان (۰/۷۸)، m2 بهداشت محیطی (۰/۷۴) و m3 روند زندگی (۰/۶۷). مطابق تحلیل حاضر گفته می‌شود، در شهر شیراز وجود حس تعلق به مکان که جایگاه بااهمیتی در شکل‌گیری پایه‌های ارتباطی استفاده‌کنندگان و محیط شهری دارد و به‌همراه بهبود بعد روند زندگی به خلق محیط باکیفیت‌تر در شیراز منجر می‌شود. دسترسی به خدمات بهداشتی و تجاری و نحوه طراحی آنها سبب تقویت احساس امنیت ذهنی برای استفاده‌کنندگان می‌شود و در زمینه ارتقای کیفیت محیط شهری مؤثر است.

شکل (۲) خروجی استاندارد شده مدل‌سازی معادلات ساختاری
 Figure (2) Standardized output of structural equation modeling

در مؤلفه عملکردی (a)، از بین ۴ مؤلفه ۲ شاخص دارای امتیازات بیش از ۰/۶ (بیشترین اثرگذاری) است که عبارت است از: a1 خدمات بهداشتی (۰/۶۴) و a2 خدمات تجاری (۰/۶۴) و ۲ مؤلفه امتیازات متوسط دارند که عبارت است از: a3 خدمات تفریحی (۰/۴۸) و a4 رفاه اجتماعی (۰/۵۷). مطابق میزان اثرگذاری، بُعدهای خدمات بهداشتی و تجاری اثرگذاری بیشتری نسبت به دو بعد خدمات تفریحی و رفاه اجتماعی در مؤلفه کالبدی در میزان بهبود کیفیت محیطی شهر شیراز ایفا می‌کند. اولویت استفاده از خدمات بهداشتی و تجاری یعنی استفاده از فضا برای عملکردهای متنوع موردنیاز مبرم شهروندان، نشان‌دهنده توجه به معیار پایداری در خلق فضاهای شهری است.

با توجه به جدول (۳) میزان اثرگذاری غیرمستقیم هر یک از بخش‌های موجود عبارت است از: در مؤلفه محیط مسکونی (mm) شامل mm1 موقعیت (۰/۲۹) و mm2 کیفیت ساخت (۰/۴۲)، mm3 هزینه (۰/۳۶) و mm4 تسهیلات (۰/۴۶).

در مؤلفه کالبدی (k) عبارت است از: k1 فضای شهری (۰/۵۲)، k2 دسترسی و حمل‌ونقل (۰/۵۶) و k3 فضا و بناها (۰/۶۳).

در مؤلفه محتوایی (m) عبارت است از: m1 احیای تعلق مکانی (۰/۶۵)، m2 بهداشت محیطی (۰/۶۲)، m3 روند زندگی (۰/۵۶) و m4 امنیت و روابط اجتماعی (۰/۴۸).

در مؤلفه عملکردی (a) عبارت است از: a1 خدمات بهداشتی (۰/۴۸)، a2 خدمات تجاری (۰/۴۸)، a3 خدمات تفریحی (۰/۳۶) و a4 خدمات رفاه اجتماعی (۰/۴۳).

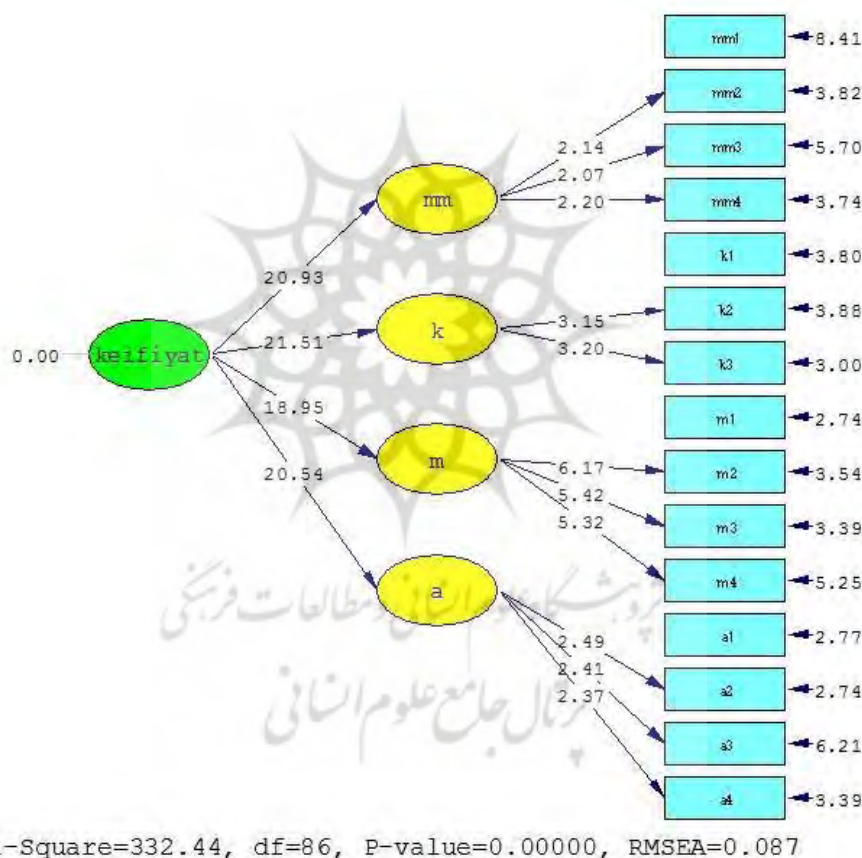
جدول (۴) اثرات مستقیم و غیرمستقیم مؤلفه‌ها و شاخص‌های پژوهش

Table (4) Direct and indirect effects of research components and indicators

مؤلفه	شاخص‌ها	اثرات مستقیم	اثرات غیرمستقیم
محیط مسکونی (۰/۷۴)	موقعیت	۰/۴۰	۰/۲۹
	کیفیت ساخت	۰/۵۷	۰/۴۲
	هزینه	۰/۴۹	۰/۳۶
	تسهیلات	۰/۶۳	۰/۴۶
کالبدی (۰/۸۸)	فضای شهری	۰/۶۰	۰/۵۲
	دسترسی و حمل‌ونقل	۰/۶۴	۰/۵۶
	فضا و بناها	۰/۷۲	۰/۶۳
محتوایی (۰/۸۴)	احیای تعلق مکانی	۰/۷۸	۰/۶۵
	بهداشت محیطی	۰/۷۴	۰/۶۲
	روند زندگی	۰/۶۷	۰/۵۶
	امنیت و روابط اجتماعی	۰/۵۸	۰/۴۸
عملکردی (۰/۷۶)	خدمات بهداشتی	۰/۶۴	۰/۴۸
	خدمات تجاری	۰/۶۴	۰/۴۸
	خدمات تفریحی	۰/۴۸	۰/۳۶
	خدمات رفاه اجتماعی	۰/۵۷	۰/۴۳

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

در شکل (۳) همبستگی بین متغیر مستقل بیرونی (متغیر مستقل) با مؤلفه‌های متغیر مستقل درونی (متغیر وابسته) مشاهده می‌شود. نتایج و یافته‌ها نشان‌دهنده اعداد معناداری مربوط به مؤلفه‌ها و متغیرهای مکنون درونی و برونی مربوط به هر کدام (اعم از بار عاملی و خطاهای آن) و همبستگی زیاد بین متغیرهای مکنون است؛ زیرا معناداری اعداد (T-value) از ۱/۹۶ بزرگ‌تر است. مطابق شکل (۲) معناداری اعداد در (T-value) به این صورت است که از (۱/۹۶) بیشتر است و اگر مقدار عددی مطلق، در هر یک از اعداد جلوی مربع‌ها در سمت راست کمتر از (۱/۹۶) بود، رابطه به نشانه مشکل دار بودن به رنگ قرمز نشان داده می‌شد و حکایت از آن داشت که همبستگی مشاهده‌شده در حالت استاندارد نیست؛ بنابراین با توجه به مقادیر به دست آمده در پژوهش، تمام مقادیر (T-value) پذیرفته شده‌اند و نتایج نشان‌دهنده و تأییدکننده معناداری رابطه بین مؤلفه‌های محیط مسکن، کالبدی، محتوایی و عملکردی در کیفیت محیط شهری مؤثر است.

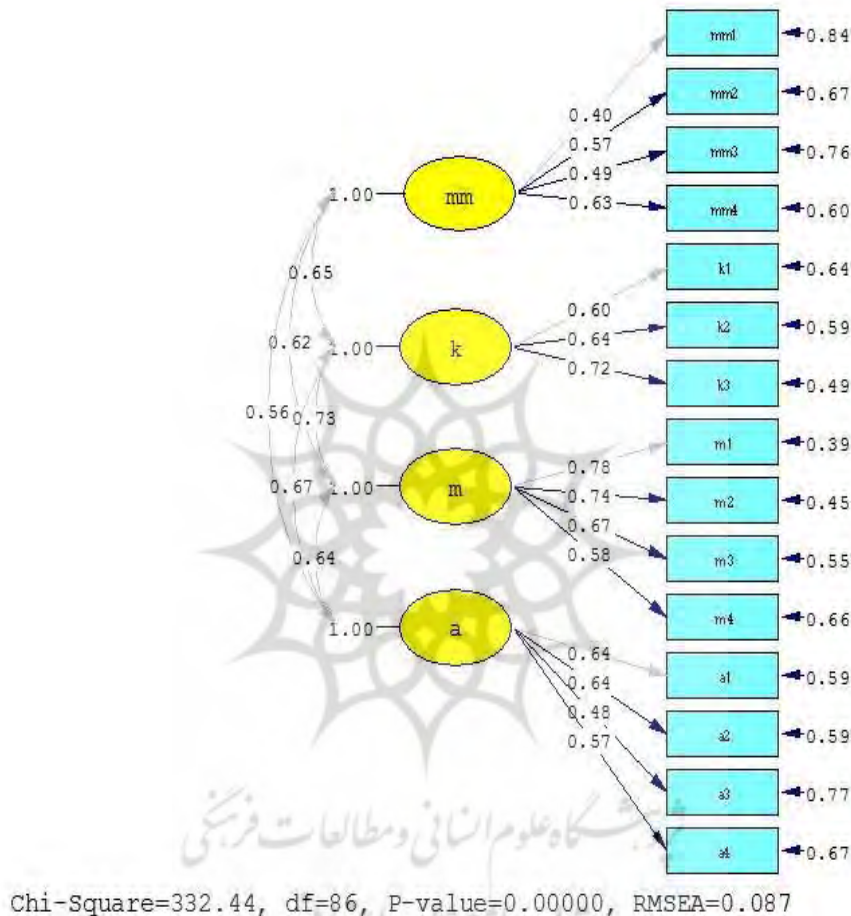

شکل (۳) خروجی T-value مدل‌سازی معادلات ساختاری

Figure (3) T-value output of structural equation modeling

شکل (۴) (Y-Model) نشان‌دهنده نتایج و یافته‌های حاصل از تحلیل در مدل ساختاری مربوط به ارتباط بین مؤلفه‌های متغیر پنهان درونی پژوهش است که نوعی همبستگی و ارتباط منطقی و معنادار در ارتباط مؤلفه‌ها نسبت به یکدیگر ایجاد شده است. به طوری که براساس نتایج این پژوهش، بیشترین همبستگی‌ها بین ویژگی‌های عملکردی

(شامل خدمات بهداشتی، تجاری، تفریحی و رفاه اجتماعی) با کالبدی شامل (فضای شهری، دسترسی و حمل‌ونقل، فضاها و بناها) (۰/۶۷) و بعد از آن بین ویژگی‌های محیط‌های مسکونی با کالبدی (۰/۶۵) و سپس ویژگی‌های عملکردی با عوامل محیطی (۰/۶۴) است که نشان از اثرگذاری این ویژگی‌ها در کیفیت محیط شهری شیراز است؛ بنابراین ایجاد نشاط و سرزندگی در محیط توسط تأثیرات ویژگی‌های عملکردی و کالبدی توأمان مانند وجود تنوع عملکردها و فضاها در نهایت، نشاط و سرزندگی را به محیط القا می‌کند.

شکل (۴) خروجی Y-Model مدل‌سازی معادلات ساختار

Figure (4) Y-Model output of structural equation modeling

مطابق خروجی شکل (۴) و همبستگی ویژگی‌های عملکردی گفته می‌شود که یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های محیط شهری برای افزایش سطح رفاه اجتماعی شهروندان، عرصه خدمات شهری است. توزیع نابرابر خدمات شهری باعث به وجود آمدن گروه‌های اجتماعی در شهرها می‌شود و به تبع آن زمینه‌ساز نابرابری‌ها و بی‌عدالتی در شهرها شده و همان‌طور که در بیشتر کلان‌شهرهای ایران و به‌خصوص شیراز مشاهده می‌شود، فضاها و عرصه تضادهای اجتماعی مبدل شده است. تلاش بر سر دستیابی به امکانات و منابع باکیفیت بهتر موجب هم‌جدایی‌گزینی اقتصادی و فرهنگی شده است.

نتیجه‌گیری

امروزه کیفیت محیط‌های شهری یکی از مباحث مهمی است که همواره در تمامی شهرهای جهان مطرح می‌شود؛ زیرا هر قدر میزان کیفیت یک محیط شهری مناسب و بهتر باشد، آن شهر در بسیاری از ابعاد زمینه و توانایی توسعه را داراست. وقتی صحبت از کیفیت محیط‌های شهری می‌شود، پای عوامل و اولویت‌های مختلفی به وسط می‌آید که از جمله آن به ویژگی‌های محیط مسکونی، عملکردی، محتوایی، کالبدی و غیره اشاره می‌شود. در ایران با شتاب شهرنشینی، مردم توجه بیشتری به کیفیت محیط شهری دارند. آلودگی هوا، تخریب پوشش گیاهی، اتلاف آب و آلودگی و طبقه‌بندی زباله‌ها توسعه پایدار محیط شهری را محدود کرده است. ارزیابی تأثیر این نگرانی‌های زیست‌محیطی به‌عنوان پیش شرط برای اجرای یک سیاست پایدار زیست‌محیطی شهری مهم است. این پژوهش نیز بنا به ماهیت توصیفی - تحلیلی که دارد، اقدام به بررسی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر در کیفیت محیط‌های شهری در شهر شیراز کرده است که بعد از گردآوری شاخص‌ها از مقالات علمی و طراحی پرسشنامه در قالب طرح لیکرت و توزیع آنها بین ۳۸۲ خانوار در شهر شیراز و گردآوری اطلاعات آنان و خروجی گرفتن از نرم‌افزار لیزرل نتایج به‌دست آمده حاکی از این است که در اولویت‌بندی مؤلفه‌های مؤثر بر کیفیت محیط شهری در شهر شیراز به ترتیب ویژگی‌های کالبدی (۰/۸۸)، محتوایی (۰/۸۴)، عملکردی (۰/۷۶) و محیط‌های مسکونی (۰/۷۴) نقش اساسی دارند. مطابق آزمون تحلیل مسیر، ابعاد فضای شهری، دسترسی و حمل‌ونقل، فضا و بناها در مؤلفه کالبدی بیشتری اثرگذاری را در کیفیت محیط شهری دارند. نتایج پژوهش حاضر در این زمینه، نتایج تحقیق قشقایی و همکاران (۱۳۹۵) و حاتمی و ذاکر حقیقی (۱۳۹۶) را تأیید می‌کند؛ بنابراین گفته می‌شود، فضاهای عمومی شهر شیراز به‌عنوان مکان سوم، که در برقراری تعاملات اجتماعی مهم است، نقش مؤثری را در ارتقای کیفیت محیطی بر عهده می‌گیرند؛ همچنین نتایج پژوهش حاضر نشان‌دهنده آن است که میزان اثرگذاری بُعدهای خدمات بهداشتی و تجاری در مؤلفه عملکردی بیشتر از ابعاد تفریحی و رفاهی و این یافته در راستای نتایج تحقیق آبرون و همکاران (۱۳۹۷) است. به‌علاوه، یافته‌های مؤلفه محتوایی حاکی از آن است که عوامل محتوایی و چیدمان طراحی آنها سبب ارتقای خوانایی محیط شده و موجب تقویت حس مکان برای شهروندان و استفاده‌کنندگان از فضای شهری می‌شود. به‌صورت کلی گفته می‌شود، ابعاد مؤلفه‌های کالبدی - فضایی با اولویت قراردادن ابعاد خدمات بهداشتی و تجاری به‌همراه ابعاد محتوایی به‌عنوان عامل تغییر در کیفیت محیط شهری نقش تعیین‌کننده داشته است.

منابع و مأخذ

- آبرون، علی اصغر، قرایی، فریبا و طباطبائیان، مریم (۱۳۹۷). واکاوی ابعاد کیفیت محیط شهری مؤثر بر سطح سلامت روانی شهروندان، مورد مطالعاتی: محله‌های بهار و انقلاب اسلامی شهر سبزوار، فصلنامه آرمانشهر، دوره ۱۱، شماره ۲۵، صص ۲۶۳-۲۵۱.
- ابوالحسن دانشی و الهه مرادی، (۱۴۰۰). ارزیابی آثار احداث سامانه ریلی درون‌شهری بر کیفیت محیط شهری، فصلنامه مطالعات مدیریت ترافیک، ۱۵(۵۹)، ۷۲-۴۷.

- احدنژاد روشتی، محسن و نجفی، سعید، (۱۳۹۹). شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر وضعیت آینده کیفیت زندگی سکونتگاه‌های شهری با تأکید بر کاربرد آینده پژوهی، نمونه موردی: محلات کارمندان و اسلام آباد شهر زنجان، نشریه آمایش جغرافیایی فضا، ۱۰(۳۵)، صص ۱۲۶-۱۰۵.
- اسدی، یاسمن، جلوخانی نیارکی، محمدرضا و عزیزی، کیوان، (۱۳۹۹). بررسی کیفیت محیط‌زیست زندگی شهری با استفاده از تحلیل چند معیاره مکانی (مطالعه موردی: منطقه ۶ تهران)، نشریه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۲(۱)، صص ۳۸۳-۳۶۷.
- اصغری زمانی، اکبر و مصطفایی، هیرش، (۱۳۹۷). سنجش و پهنه‌بندی کیفیت محیط مناطق شهری در بافت میانی مناطق شهری، با استفاده از مدل AHP و شاخص همپوشانی وزنی، مطالعه موردی بافت میانی شهر تبریز، نشریه جغرافیا و برنامه‌ریزی، ۲۲(۶۴)، ۱۸-۱.
- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۸). گزارش تسهیلات پرداختی بانک‌ها طی ۱۲ ماهه سال ۱۳۹۸، حاتمی، یاسر و ذاکر حقیقی، کیانوش (۱۳۹۶). ارزیابی تأثیر کیفیت محیط شهری بر روابط اجتماعی استفاده‌کنندگان از فضا (مطالعه موردی: پیاده‌راه بوعلی سینا شهر همدان)، نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، دوره ۸، شماره ۳۰، صص ۲۶۶-۲۴۵.
- حاجی زاده، فاطمه، میرکریمی، حامد، سلمان ماهینی، عبدالرسول و محمدزاده، مرجان. (۱۳۹۹). مؤلفه‌های اصلی در ارزیابی کیفیت محیط سکونت شهری (مطالعه موردی: شهر گرگان. فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط‌زیست. حبیبی، عبدالله، قدمی، محمدجاهد، هدایت نژاد کاشی و مصطفی (۱۳۹۹). بررسی کیفیت فضای شهری با تأکید بر بُعد اجتماعی از طریق تکنیک (ANP)، نمونه موردی: محله دارآباد تهران، نشریه آمایش جغرافیایی فضا، ۱۰(۳۵)، صص ۲۵۶-۲۳۹.
- حقی، محمدرضا و پورعلیخانی، مسعود (۱۳۹۸). ارزیابی سطح رضایت شهروندان از کیفیت محیط شهری، نمونه مطالعه نواحی دوازده‌گانه شهر همدان، نشریه محیط‌شناسی، ۴۵(۲)، صص ۳۰۰-۲۸۷.
- رضایی، محمدرضا و تسلیم، سمانه (۱۳۹۵). تحلیل فضایی رابطه میان کیفیت محیط شهری و سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی: محله‌های شهر یزد)، نشریه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۴۸(۲)، صص ۲۶۲-۲۴۵.
- زارع، علیرضا، رضایی، محمدرضا و لقائی، حسنعلی (۱۳۹۸). تبیین مؤلفه‌های مؤثر بر ارتقای کیفیت محیطی در بافت تاریخی شهرها (نمونه موردی: بافت تاریخی شهر شیراز)، نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۰(۳۸)، صص ۱۲-۱.
- زیاری، کرامت‌الله، رفیعی مهر، حسین و زارعی، جواد (۱۳۹۹). سنجش کیفیت زندگی از دیدگاه عدالت اجتماعی (مطالعه موردی: مناطق ۲ و ۱۶ شهر تهران)، نشریه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۲(۱)، صص ۱۵-۱.
- سجاذزاده، حسن و بهادر، عادل (۱۴۰۰). ارزیابی اولویت‌های کیفیت محیطی حیات شبانه در فضای شهری از منظر کاربران (نمونه موردی: فضاهای شهری در شهر همدان). پژوهش‌های جغرافیای انسانی، مقالات آماده انتشار

آهنی، سمیه، کاکاوند، الهام، زارعی، فاطمه و پورمحمدی، محمدرضا (۱۳۹۷). بررسی کیفیت محیط شهر الکترونیک با تأکید بر ادراکات ذهنی شهروندان، مورد مطالعاتی: شهر تبریز، نشریه معماری و شهرسازی آرمان شهر، ۱۱(۲۳)، ۲۹۳-۲۸۳.

شاهی آقبلاغی، عارف، زنگنه، یعقوب، خدابنده لو، حسن و درودی نیا، عباس (۱۳۹۵). سنجش شاخص‌های کیفیت محیط شهری (مطالعه موردی: مسکن مهر شهر سبزوار). مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، ۷(۲۶)، ۷۲-۵۴. شاهی آقبلاغی، عارف، زنگنه، یعقوب، خدابنده لو، حسن و درودی نیا، عباس (۱۳۹۵). سنجش شاخص‌های کیفیت محیط شهری (مطالعه موردی: مسکن مهر شهر سبزوار)، نشریه مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، ۷(۲۶)، صص ۷۲-۵۴.

شجاعی فر، محمدرضا، انوری، محمود رضا و رضازاده، حافظ (۲۰۲۰). بررسی و تحلیل تأثیرات مؤلفه‌های حس تعلق مکان بر کیفیت محیط شهری، مطالعه موردی: شهر زاهدان. پژوهش‌های جغرافیای سیاسی، ۵(۱)، ۱۴۷-۱۲۵.

شهرداری شیراز (۱۳۹۹). سالنامه آماری شهر شیراز سال ۱۳۹۹، انتشارات معاونت برنامه‌ریزی و توسعه سرمایه انسانی شهرداری شیراز.

شهریاری، زینب (۱۳۹۷). ۲۵۰ هزار نفر در حاشیه، روزنامه همشهری، تاریخ شنبه ۱۵ اردیبهشت ۱۳۹۷، کد مطلب: ۱۴۷۴۵.

صرافی، مظفر و محمدی، علیرضا (۱۳۹۶). سنجش کیفیت محیط شهری مطالعه موردی: محله‌های شهر برازجان، نشریه دانش شهرسازی، ۱۱(۱)، صص ۵۳-۳۷.

ضابطیان، الهام، صادقی، علی‌رضا و حسین‌آبادی، سمانه (۱۳۹۶). بررسی میزان رضایت‌مندی ساکنان از پروژه‌های مسکن مهر با تأکید بر ارزیابی مؤلفه‌های عینی (نمونه موردی: پروژه مسکن مهر قم)، نشریه معماری و شهرسازی ایران، ۸(۱۴)، صص ۱۸۴-۱۷۳.

عبدالله‌زاده فرد، علیرضا و شمس‌الدینی، علی (۱۳۹۹). نقش کیفیت محیطی محله در سلامت روحی و روانی ساکنان (مطالعه موردی محله سنگ سیاه، کلان‌شهر شیراز)، نشریه دانش شهرسازی، ۴(۲)، صص ۱۱۴-۹۵.

علی‌اکبری، اسماعیل و امینی، مهدی (۱۳۸۹). کیفیت زندگی شهری در ایران (۱۳۸۵-۱۳۶۵)، نشریه رفاه اجتماعی، ۱۰(۳۶)، صص ۱۴۸-۱۲۱.

فرخیان، فروزان و مایندزاده، هدا (۱۳۹۹). تأثیر فضای سبز شهری بر کیفیت زندگی شهروندان در کلان‌شهر اهواز، نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۱(۴۱)، صص ۳۶-۲۳.

قشقایی، رضا، موحد، خسرو و محمدزاده، حجت‌الله (۱۳۹۵). ارزیابی حس تعلق به مکان با تأکید بر عوامل کالبدی و محیطی در سواحل شهری (مطالعه موردی: ساحل بوشهر)، نشریه پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری، دوره ۴، شماره ۲، صص ۲۸۲-۲۶۱.

- قلندریان، ایمان و رفیعیان، مجتبی (۱۳۹۷). تبیین مدل کیفیت محیط در بازآفرینی شهر ایرانی اسلامی، نشریه مطالعات شهر ایرانی-اسلامی، ۹ (۳۴)، صص ۵۷-۴۹.
- لطفی، صدیقه، مهدیان بهنمیری، معصومه و مهدی، علی (۱۳۹۳). تحلیلی بر روند گسترش کالبدی شهر و اثرات آن بر کیفیت محیط‌زیست شهری مورد پژوهش: شهر بابلسر. جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، ۱۲ (۱)، ۱۲۹-۱۰۵.
- ماجدی حمید و شادکام شیوا (۱۳۹۷). پایش شاخص‌های حمل‌ونقل پایدار در جهت ارتقای کیفیت محیط‌های شهری (نمونه موردی: محله زندهای همدان). پژوهشنامه حمل‌ونقل. شماره ۱۵، صص ۵۸-۴۵.
- محمدی، جمال، خان آقایی، اعظم و رزم‌پوری، علی‌اکبر (۱۳۹۵). ارزیابی شاخص‌های کیفیت زندگی در شهرهای کوچک اندام (مطالعه موردی: شهر دنا)، نشریه فضای جغرافیایی، ۱۶ (۵۵)، صص ۱۰۹-۸۷.
- مرصوصی، نفیسه و لاجوردی، سید علیرضا (۱۳۹۳). مطالعه تطبیقی کیفیت زندگی شهری در ایران، نشریه پژوهش‌های اقتصادی، ۱۴ (۲)، ۹۵-۶۹.
- معتقد، محمد و سجاذاده، حسن (۱۴۰۰). نقش کیفیت محیطی بر دلبستگی به مکان در فضاهای شهری (مطالعه موردی: میدان مرکزی شهر همدان). پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۳ (۲)، ۶۱۶-۵۹۹.
- مهدی نژاد، جمال‌الدین و قلی‌پور، سودابه (۱۳۹۹). بررسی شاخص‌های امنیت در پارک‌های شهری از دیدگاه کاربران با تأکید بر نظریه CPTED. فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط‌زیست، ۲۲ (۵)، ۲۱۱-۱۹۷.
- موحد، علی، صحرایان، زهرا و سلیمانی، محمد (۱۳۹۸). تحلیل ارتباط میان ساختار فضایی و رشد پراکنده محلات شهری به روش چیدمان فضا (مطالعه موردی: شهر شیراز)، نشریه جغرافیا و برنامه‌ریزی، ۲۳ (۶۸)، ۲۸۴-۲۶۵.
- نظریوردزکی، امین، حیدری‌نیا، سعید، پریزادی، طاهر و نظریوردزکی، رضا (۱۳۹۶). برنامه‌ریزی راهبردی توسعه محلات دارای فقر شهری، با استفاده از تکنیک (AIDA) (مطالعه موردی: بافت فرسوده اهواز)، نشریه مطالعات ساختار و کارکرد شهری، ۴ (۱۵)، ۱۴۹-۱۲۴.
- هدایت، اعظم، عشرتی، پرستو و کریمی، باقر (۱۳۹۹). بررسی تأثیر فضای نیمه باز بیرونی بر کیفیت محیط مسکونی. نمونه موردی: مسکن آپارتمانی بندر بوشهر. معماری و شهرسازی ایران
- Dace, E., Stibe, A., & Timma, L. (2019). **A holistic approach to manage environmental quality by using the Kano model and social cognitive theory. Corporate Social Responsibility and Environmental Management.** doi:10.1002/csr.1828
- Hjalager, A.-M., & Flagestad, A. (2012). **Innovations in well-being tourism in the Nordic countries,** Current Issues in Tourism, 15(8), 725-740.
- Ibem, E. O., & Amole, D. (2013). **Subjective life satisfaction in public housing in urban areas of Ogun State, Nigeria.** Cities, 35, 51-61.
- Kent, J. L., & Thompson, S. (2014). **The three domains of urban planning for health and well-being,** Journal of planning literature, 29(3), 239-256.
- Li, C. L. (2020). **Quality of life: The perspective of urban park recreation in three Asian cities,** Journal of Outdoor Recreation and Tourism, 29, 1-10.
- Li, G., & Weng, Q., (2007). **Measuring the quality of life in city of Indianapolis by integration of remote sensing and census data,** Int. J. Remote Sens. 28, 249-267.

- Liang, B., & Weng, Q. (2011). **Assessing urban environmental quality change of Indianapolis, United States, by the remote sensing and GIS integration.** IEEE J. Sel. Top. Appl. Earth Obs. Remote Sens. 4, 43a55.
- Lu, C., Shi, L., Zhao, X., Li, W., & Gustavel, Q. (2021). **Evaluation and planning of urban geological and ecological environment quality.** Arabian Journal of Geosciences, 14(2), 1-8.
- Marans, R. W., & Stimson, R. (2011). **An overview of quality of urban life,** Investigating quality of urban life, 1-29.
- Mouratidis, K. (2021). **Urban planning and quality of life: A review of pathways linking the built environment to subjective well-being,** Cities, 115, 103229.
- Musse, M.A., Barona, D.A., & Rodriguez, L.M.S. (2018). **Urban environmental quality assessment using remote sensing and census data,** Int. J. Appl. Earth Obs. Geoinf. 71, 95–108.
- Papachristou, I. A., & Rosas-Casals, M. (2020). **Cities and quality of life,** Quantitative modeling of the emergence of the happiness field in urban studies, Cities, Volume 88, May 2019, Pages 191-208.
- Pfeiffer, D., & Cloutier, S. (2016). **Planning for happy neighborhoods.** Journal of the American planning association, 82(3), 267-279.
- Ruth, M., & Franklin, R. (2014). **Livability for all? Conceptual limits and practical implications,** Applied Geography, 49, 18 -23.
- Santamouris, M. (2014). **On the energy impact of urban heat island and global warming on buildings,** Energy Build., 82, 100–113.
- Seik, F. T. (2000). **Subjective assessment of urban quality of life in Singapore (1997–1998),** Habitat international, 24(1), 31-49.
- Shao, Q., Weng, S.-S., Liou, J.J., Lo, H.-W., & Jiang, H. (2019). **Developing A Sustainable Urban-Environmental Quality Evaluation System in China Based on A Hybrid Model,** Int. J. Environ. Res. Public Health 2019, 16, 1434.
- Shekhar, H., Schmidt, A. J., & Wehling, H. W. (2019). **Exploring wellbeing in human settlements-A spatial planning perspective,** Habitat International, 87, 66-74.
- Ülengin, B., Ülengin, F., & Güvenç, Ü. (2001). **A multidimensional approach to urban quality of life: The case of Istanbul,** European Journal of Operation Reasrch, 130, pp 361-274.
- Wang, F., & Wang, D. (2016). **Place, geographical context and subjective well-being: State of art and future directions,** Mobility, sociability and well-being of urban living, 189-230.
- Yue, H., Liu, Y., Li, Y., & Lu, Y. (2019). **Eco-environmental quality assessment in China's 35 major cities based on remote sensing ecological index.** Ieee Access, 7, 51295-51311.